

Raamatukogude ja ühiskonna sidemete tugevdamine kodanikuteaduse toel

Svea Kaseorg
erialainfo spetsialist

Balti riikide teadusraamatukogud on juba üle kümne aasta aktiivselt tegelenud avatud teadusega. Ka Tartu Ülikooli raamatukogu osaleb rahvusvahelistes projektides, nõustab ülikooli teadusandmete haldamise, säilitamise ja publitseerimise teemadel ning teeb koolitusi, et toetada ülikooli liikmeskonna teadmisi avatud teadusest. Just viimastel aastatel on hakatud rohkem tähelepanu pöörama kodanike kaasamisele teadusesse, sest 2021. aasta jaanuaris alanud uus teadusuuringute ja innovatsiooni rahastamisprogramm [Euroopa Horisont](#) näeb ette, et teadusprojektid kaasaksid kodanikke või kodanikuühiskonna organisatsioone. Raamatukogudes on aga kodanikuteaduse projektides kaasalöömine alles arengujärgus.

LibOCS (University libraries strengthening the academia-society connection through citizen science in the Baltics) on 2022. aastal Erasmus+ programmi abil käivitatud projekt, mille eesmärgiks on Balti teadusraamatukogude toel tugevdada kodanikuteaduse kaudu akadeemilise kogukonna ja ühiskonna sidemeid. Projekti partneriteks on Tartu Ülikool ja Tallinna Tehnikaülikool Eestist, Läti Ülikool ning Kaunase Tehnikaülikool ja Vytautas Suure Ülikool Leedust. Lisaks toetavad projekti partnerid Web2Learn Kreekast ja Immer Besser GmbH Saksamaalt, kes on ise osalenud kodanikuteaduse projektides.

TÜ raamatukogu LibOCS-i töögruppi kuuluvad arendusdirektor Liisi Lembinen, erialainfo osakonna juhataja Lilian Neerut ning erialainfo spetsialist

Svea Kaseorg. Partnerite kohtumised toimuvad peamiselt veebis, kuid kahel korral kohtuti ka näost näkku, et vahetada kogemusi ja üksteist koolitada. LibOCS-i projekt lõpeb 2024. aasta suvel.

Kodanikuteadus raamatukogudes

Kodanikuteadust võib kirjeldada kui ühiskonnaliikmete vabatahtlikku osalemist teadustöös. See võib kaasa aidata teadusuuringute kvantiteedi ja kvaliteedi tõusule ja tuua kasu teadlastele ning ühiskonnale laiemalt.

Eestis on kõige tuntumad projektid erinevad loodusvaatlused, nagu [aialindude vaatlus](#) või [nurmenukkude levialade kaardistus](#), aga ka Rahvusarhiivi „[Vallakohtud](#)“, kus huvilised saavad käsikirjalisi kohtuprotokolle selleks loodud platvormil sisestada. Rahvusarhiiv ise nimetab seda ühisloomeks, mis viitab ka laiemale diskussioonile terminoloogia ümber. Nii eesti kui ka teistes keeltes on kodanikuteaduse kõrval kasutusel mõisted nagu harrastusteadus, ühisloome, hobiteadus, rahvahange, aga ka lihtsalt kaasamine. Tartu Ülikoolis on kõige aktiivsemalt kodanikuteaduse projekte läbi viinud ning nendes kaasa löönud loodusmuuseum ja botaanikaaed.

Üha enam räägitakse raamatukogu muutuvast rollist, kus fookus on liikunud kogudekeskselt lähenemiselt kasutajakesksele lähenemisele,

Kodanikuteadus kui sild ühiskonna ja teadlaste vahel.
Illustratsioon: Lilian Mengel

kogukonnaga dialoogi pidamisele, nende vajaduste ärakuulamisele ja võimalusel nende toetamisele. Kodanikuteadus võib olla üks väljund nende eesmärkide täitmiseks. Ülikoolide raamatukogudel on siinkohal võimekus kokku tuua erinevaid osapooli, luua ise projekte või toetada teenuste ja infrastruktuuriga käimasolevaid projekte.

Lääne-Euroopas ja Ameerika Ühendriikides on raamatukogud selle suuna juba võtnud ning LibOCS-i projektiga kaardistasime, missuguse rolli peaksid võtma kohalikud teadusraamatukogud, et luua võimalusi ülikoolide, raamatukogude ja teiste mäluasutuste koostöökodanikuteaduse vallas.

Projektist lähemalt

LibOCS-i projektil on viis peamist eesmärki, mida käsitletakse erinevates tööetappides.

Esmalt uurisime, mis tegurid on aidanud või takistanud raamatukogudel kodanikuteaduse projektides kaasa lüüa. Selleks intervjuerisime veebi teel

19 teadlast, 23 raamatukoguhoidjat ning 20 üliõpilast Eestist, Lätist ja Leedust.

Peamisteks toetavateks teguriteks olid raamatukoguhoidjate teadusandmete haldamise, suhtlemis- ja digitaalse kirjaoskuse alane kompetents; raamatukogude infrastruktuur, mille all mõeldi eelkõige ruume, tehnikat ning kogusid; väljakujunenud võrgustik, mille kaudu võiks leida projektidesse osalejaid, ja viimaks raamatukogude kommunikatsioonikanalid projektide kohta info levitamiseks.

Intervjuude põhjal selgus, et peamisteks takistavateks teguriteks olid vähesed oskused ja teadmised kodanikuteadusest, samuti ideede ning julguse puudus; projektide hajusus, mille tõttu on neid huvilistel raske üles leida, ning ülikoolide vähene toetus kodanikuteadusele, mistõttu pole raamatukogudel ajalist ja rahalist ressursi ning piisavalt spetsialiste.

Lahendustena pakuti välja, et raamatukogud võiksid luua ühise platvormi, kust kõik huvilised leiavad koolitusmaterjale, infot käimasolevate

Esimese uuringu tulemuste tutvustamine LIBER-i konverentsil 2023. aastal. Foto: Liisi Lembinen

LibOCS partnerite kohtumine Thessalonikis 2023. aastal. Foto: erakogu

projektide kohta ja erinevaid üleskutseid vaba- tahtlike otsimise ning leidmise kohta. Ülikoolid peaksid oma asutustes määrama kas kindla isiku või looma teabekeskuse, mis tegeleb kodaniku- teaduse projektidega. Samuti arvasid vastajad, et raamatukoguhoidjatele peaks pakkuma kodaniku- teaduse ja andmehalduse koolitusi ning palkama uusi spetsialiste.

Projekti teine tööetapp hõlmas teavituskampaaniaid ja kahte veebiseminari, et tutvustada ülikooli liikme- tele kodanikuteadust ning LibOCS-i projekti. Veebi- seminarid toimusid 2022. aasta mais ja oktoobris ning osalejate hulgas oli nii professionaalseid tead- lasi kui ka kodanikuteadlasi, raamatukoguhoidjaid, mäluasutuste töötajaid ja teisi huvilisi. Lisaks viisime läbi teise uuringu selgitamaks välja, missugune on teadlaste ja mäluasutuste valmisolek koostööks. Selgus, et mäluasutuste tööd hinnatakse kõrgelt ja huvi koostööks on suur.

Kolmanda tööpaketi raames lõime ingliskeelse kursuse „Kodanikuteaduse e-kursus raamatu- koguhoidjatele“ ([Citizen Science for Librarians: A Self-Paced Learning Course](#)), mis koosneb viiest moodulist:

1. Kodanikuteadus ja raamatukogude roll.
2. Raamatukoguhoidjatele vajalikud oskused kodanikuteaduse projektides kaasalöömiseks.

3. Kodanikuteaduse projekti juhtimine.
4. Kaasamine ja kommunikatsioon kodaniku- teaduse projektides.
5. Teadusandmete haldamine kodanikuteaduse projektides.

E-kursust saab läbida endale sobivas tempos ja ajal. Kuna tegu on ingliskeelse e-kursusega, korraldasime lisaks igas osalevas ülikoolis koolitused, mis toimusid vastavalt eesti, läti või leedu keeles. Eestis toimusid need 3. ja 4. mail 2023. aastal Tartu Ülikooli raamatukogus ning Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogus. Kokku osales koolitustel üle 40 raamatukoguhoidja nii teadus-, rahva- kui ka kooliraamatukogudest. Osalejad polnud varem kodanikuteadusega kokku puutunud, aga olid sellest väga huvitatud.

Neljas etapp keskendus muutuste sisseviimisele ülikoolides. Nagu esimeses uuringus selgus, pole kodanikuteadus seni olnud ülikoolide prioriteet, mistõttu on ka teadlastele pakutav tugi eba- ühtlane. LERU (The League of European Research Universities) sõnastas juba 2016. aastal ülikoolidele soovitusel ühiskonna liikmete teadusse kaasa- miseks (Wyler, Grey, Maes, Frölich, 2016). LERU soovitusel baasil töötati välja prototüüp BESPOC (Broad Engagement in Science, Point of Contact), mis tähendab keskse tugiüksuse loomist

Koolituse läbiviijad: Tuuliki Tõiste, Janelle Kirss, Kaarin Birk (TTÜ), Lilian Neerut, Svea Kaseorg (TÜ). Foto: erakogu

(Ignat & Ayris, 2020). See võib tähendada kodanikuteadusele spetsialiseeruva spetsialisti palkamist või hoopis veebilehe loomist, kust kõik vajaliku info üles leiab.

LibOCS-i töörühm osales BESPOC-i prototüübi välja töötanud spetsialisti dr Tiberius Ignati töötubades ning nende baasil korraldati ümarlaud erinevate teadlaste ja spetsialistidega ülikoolidest, et kaardistada nende vajadused. Ümarlaudade tulemuste põhjal otsustati, mida BESPOC-i mudelist oma ülikoolides rakendada.

Viimases tööetapis koondatakse kõik projekti käigus loodud materjalid avatud teaduse töö-

riistakasti, mis on vabalt kasutatav kõigile. Pingutame selle nimel, et kõik materjalid oleksid kättesaadavad ka eesti, läti ja leedu keeles, sest suurim puudus on just kohalikes keeltes olevatest õpematerjalidest.

Kokkuvõte

Kodanikuteaduse eesmärgiks on haritum ühiskond, mille liikmed mõistavad ja väärtustavad teadust ning soovivad ka ise selles osaleda. Seda on võimalik saavutada kaasamise ja harimise kaudu. LibOCS-i projekti lõpuks soovime aru saada, mis roll on selles teadusraamatukogudel ning kuidas kõige paremini toetada ülikooli liikmeskonda.

Kirjandus

Wyler, D., Grey, F., Maes, K., Frölich, J. (2016). *Citizen science at universities: trends, guidelines and recommendations*. League of European Research Universities Advice Paper, 20.

Citizen science for librarians: Self paced learning open.ktu.edu/course/view.php?id=161 (vaadatud 24.05.2024).

Ignat, T., Ayris, P. (2020). *Built to last! Embedding open science principles and practice into European universities*. Insights, 33(1), 9. DOI: 10.1629/uksg.501

Eesti otsib nurmenukke. (s.a.). nurmenukk.ee/ (vaadatud 24.05.2024).

Euroopa horisont. (s.a.). Eesti Teadusagentuur. etag.ee/valiskoostoo/euroopa-horisont/ (vaadatud 24.05.2024).

Tuule, A. (s.a.). *Talvine aialinnuvaatlus*. www.eoy.ee/talv/ (vaadatud 24.05.2024).

Vallakohtud. (s.a.). www.ra.ee/vallakohtud/ (vaadatud 24.05.2024).